

Sophia Fritz ,

TOXICKA

FEMINISTA

Host

Der Spiegel Bestseller

Překlad této knihy podpořil Goethe-Institut. / The translation of this work was supported by a grant from the Goethe-Institut.

Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU je bez souhlasu nositele práv zakázána.

Toxische Weiblichkeit

Copyright © 2024 Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG, München

Translation © Zuzana Schwarzová, 2025

Czech edition © Host — vydavatelství, s. r. o., 2025

(elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-2603-1 (ePUB)

ISBN 978-80-275-2602-4 (PDF)

ISBN 978-80-275-2604-8 (MobiPocket)

PROLOG

Prvních šestnáct let jsem vyrůstala za protihlukovou stěnou. Věděla jsem, že máme kancléřku, a slyšela jsem, že feminismus byl důležitý, ale teď už je zbytečný. Měla jsem dva bratry a chodila jsem na přírodovědné gymnázium sousedící s polem. Neexistovalo, aby byl někdo queer, být „teplej“ znamenalo nadávku, k „bravíčku“ přikládali lesk na rty. S kamarádkami jsme na blozích na Tumblru sdílely smutné filmové hlášky a fotky, na nichž jsem se řezala, jsem upravovala filtrem.

Tenkrát mi připadalo prakticky všechno složité. Touha někam patřit, nutnost něco dokazovat, všechna ta poprvé, odchod z domu, to, že jsem ještě nikdy nikde nebyla. Přehrávaly jsme si opilecké scény z amerických filmů o dospívání, pokoušely jsme se napodobovat líbání a rozhovory z romantických komedií, v nichž se sáhodlouhými oklikami přece jen ukáže pravá láska. Mnohé, co by dnes platilo za problematické, bylo tehdy ještě romantické. Třeba Edward Cullen, když říká: miluju tě, ale chci tě zabít, a Bella, která mu odpovídá, že jí to nevadí. Dnes už by v nás začalo blikat červené výstražné světýlko, před deseti lety byla ještě posedlost jiným slovem pro lásku.

Už tehdy se u mě tiše ohlašoval nedobrý pocit — u holení nohou, kouření, při nošení spodního prádla z H&M, u prvního sexu se staršími muži. Přesně jsem věděla, jak předstírat přátelskost, jak prezentovat svou sexualitu, abych ustála očekávání, která ode mě měl svět dospělých, a dostála jim. Z toho

jsem čerpala vysokou dávku sebevědomí. S kamarádkami jsme vtipkovaly o učiteli na doučování, který se mnou začal flirtovat, a o mém trenérovi boxu, který mi po tréninku sáhl na koleno. Nechávaly jsme se se smíchem přemlouvat k líbání či drinkům, potahovaly z vodní dýmky, zvracely do křoví. Absolvovaly jsme s roztřesenými koleny první rande, chtěly jsme všechno vyzkoušet, hlavně nevypadat nesměle, nedej bože nudně. Zlomyslnosti okolí jsme snášely s údivem. Jeden kluk z vyššího ročníku se s kamarádkou rozešel hned po jejím poprvé. Pro spolužáka ze třídy jsem byla moc tlustá. Dávala jsem mu za pravdu. Jakmile jsem otevřela *Bravo* a podrobovala nahá těla kritickému pohledu, mátlo mě to a bylo toho na mě prostě moc. Odvodila jsem si, že tak mají vypadat i sexuální zážitky: mají mě zmást a tak trochu převálcovat. V dobách mé školní docházky nestačilo jen říct „ne“. „Ne“ ani nepatřilo mezi možné odpovědi, kromě situace, kdy vám v parku cizí muž nabízel sladkosti. To ale beztak nikdo nedělal, takže jsem si „ne“ ani nemohla vyzkoušet. Místo toho jsem ho kamuflovala za migrénu, záškoláctví a lži, později jsem ho obalovala do drog a alkoholu. „Ne“ bylo nevyslovitelné. „Ne“ znamenalo problémy, které jsem nechtěla. V šestnácti jsem nechtěla být tou, kterou jsem byla. Nejradši bych se sama sebe zbavila, aby si mě nechal a staral se o mě někdo jiný.

Myslela jsem si, že vnitřní pnutí, které z toho všeho plynulo, je *ten život*, na který jsem se připravovala už od nástupu do první třídy. Znala jsem napětí

ve švábských protestantských rodinných domcích, napětí unavených rodičů a vystresovaných učitelů, potažmo učitelek. A protože jsem neznala nic jiného, nemohla jsem se z toho vymanit. *Nemám z toho dobrý pocit* — něco takového by tehdy nebyl důvod, proč ukončit nepříjemný zážitek. Vesnice byla zamlklá, mluvilo se jen o všedních věcech. Za hradbou mlčení jsem však slyšela švelení a chtěla jsem mu přijít na kloub, posvítit si na něj, jako si člověk rozsvítí v cizím pokoji, aby se ujistil, že v něm může spát.

Nedobrý pocit

Během dětství a dospívání jsem vkládala na blog fotky hubených žen, jak kouří a při tom vypadají nádherně smutně. Dnes mi šestnáctiletá dívka na TikTok u vysvětluje, jak k sobě mám být něžnější a jak upřednostňovat své potřeby, jak si vytyčit hranice, milovat své tělo, rozpoznat dotěrnost a jak neklást selhání systému za vinu sama sobě.

Událo se toho hodně. Díky sociálním hnutím jako #MeToo a #BlackLivesMatter jsem se u sebe i svého okolí naučila rozpoznat mizogynní či rasis-tické chování. Nemůžu s jistotou říct, že se na opačné straně protihlukové stěny skutečně něco změnilo. Přinejmenším ale máme k dispozici pár pojmů, které odkrývají nespravedlnost a nazývají ji jednoznačnými jmény. Mlčení mého mládí pomalu vystřídaly pojmy jako „catcalling“ (pokřikování na ulici), „male gaze“ (mužský pohled) nebo „staří bílí muži“.

Ještě v roce 2006 Virginie Despentes v *King Kong Theory* (Teorie King Konga) napsala, že se sice dává do pohybu feministická revoluce, ale na konceptech maskulinity se nic nezměnilo.¹ Už několik let je však patriarchální maskulinita obecně odhalována jako egocentrická a dysfunkční. S kamarádkami i kamarády už proto nemáme Mezinárodní den žen, ale Den feministického boje, odmítáme TERF osoby a vítáme, že byl z německého trestního zákoníku vyškrtnut paragraf 219a zakazující informovat o možnosti provedení potratu. Muži v mém okolí mě dnes opravují, když nepoužívám inkluzivní jazyk, a na Instagramu uvádějí informaci he/him, novináři-otcové se v článcích věnují pečovatelské práci a mentální zátěži. Mezi přáteli si vysvětlujeme, proč bylo rande toxické nebo proč se spolužák zachoval problematicky, podepisujeme petice za genderově neutrální jazyk na vysokých školách, zvyšujeme povědomí, utěšujeme své vnitřní dítě, neradi pomlouváme, spíše soucitně analyzujeme možné příčiny problematického chování a máme ze sebe vzájemně radost, když získáme místo na terapii.

S kamarádkami i přáteli nám v posledních letech obzvlášť pomohl kromě jiného i pojem toxické maskulinity. Používám ho, abych dokázala rychleji zařadit chování členů rodiny, přátel, kolegů či partnerů. Když jsem ještě nechápala *vzor* chování, nýbrž jen prožívala konkrétní projevy jednotlivců, déle mě zaměstnávaly věci, v nichž dnes umím rozpoznat „gaslighting“, „mansplaining“ nebo mužské nároko-

vání si něčeho, a tudíž je identifikovat jako symptomy toxické maskulinity. Zamlžovaly mi pohled, válcovaly mě, protože jsem jim v oněch okamžicích byla vydána napospas a zpětně jsem pak hledala chybu u sebe. Nebyla jsem moc milá, neměla jsem ten rozhovor utnout? Nevyprovokovala jsem ho? Nevysílala jsem falešné signály? Není skutečný problém moje vlastní nejistota?

Je dobře, že díky sociálním sítím máme možnost se propojovat, sdělovat si své zkušenosti, jen tak v tichosti si o nich číst a vidět globální dopady patriarchy. Přestože se mlhavá nejistota ohledně maskulinního chování trochu roztrhala, v případě feminního chování zůstává vše při starém. Zatímco ještě před pár lety aspoň ještě existovaly jasně feministické a jasně nefeministické postoje, dnes může být feministické *všechno*: žena v domácnosti i šéfovává, depilace voskem i chloupky v podpaží, lascivní choreografie na TikToku, sebeobjektifikace i tradiční svatby. Zdá se, že jediným kritériem feminismu je soběstačné rozhodování. Je to velmi osvobozující — a současně mi toto jednoduché řešení zabraňuje více se zaměřit na nevyřčený nesoulad, který v sobě i ve svém okolí vnímám, když pohlédnu na svou ženskou stránku: holím se, abych byla „šukézní“, obelhávám muže, předstírám před nimi touhu, zájem a soucit. Ve stories na Instagramu gratuluju ostatním ženám, přitom jim skrytě závidím. Mateřsky opečovávám svého rovnoprávního partnera. Nejsem si jistá, jestli mě mé kamarádky mají opravdu rády nebo zda se na

sebe celý večer u bílého vína usmíváme jen ze zvyku a ze zdvořilosti. Jsem milá na kolegyně a pak je pomlouvám. Přeposílám texty s podpůrnými slovy a následně trávím čas s chlápky, kteří se ke mně chovají hrozně. S kamarádkami si utahujeme z toho, jak jsou muži emočně nemožní, ale jakmile mezi sebou zaznamenáme neshody, vzájemně si mizíme ze životů. Neustále pociťuju nesoulad mezi tím, co chci, a tím, co opravdu dělám.

Tento nesoulad pro mě byl a dodnes je nepříjemný. Dlouho jsem se ho snažila ignorovat, objednala jsem si další sklenku vína, cestou domů jsem poslouchala hudbu „na plné pecky“, abych si zakázala sebekritické myšlenky, pocit odcizení. Napadalo mě, že možná nejsem dobrý člověk. Možná, že na to ostatní zkrátka ještě nepřišli. Jenomže co když tento nedobrý pocit známe *všichni*? Co když to není mnou ani tebou, co když za tím vězí něco mnohem většího?

Na internetu už chvíli koluje pojem, který se možná pokouší obsáhnout přesně to, pro co nemám slova: toxická feminita. Chci o tomto fenoménu psát, protože mě okamžitě, jak jsem o něm poprvé uslyšela, nadzvedl ze židle. Toxická feminita — už kombinace těch dvou slov ve mně něco spustila. Zaprvé to byl vztek, že někdo napadá mou ženskost, zadruhé nedobrý pocit, že se to možná týká i mě. Reakce kamarádek a známých mě jen utvrdily v tom, abych se do tématu ponořila hlouběji. Ne proto, že by byly tak pozitivní, naopak. Některé reagovaly naštvané

a odmítavě: *Rozhodně si nenechám pod pláštěm feminismu podsouvat další mizogynní koncepty*. Jiné se mě bázlivě ptaly, jakými konkrétními symptomy se toxická feminita vyznačuje. Většina jen unaveně mávla rukou: *Dost už, sebekritika nám ženám skutečně nechybí*.

Nikdo neprohlásil: Nuda. Nebo: Toxická feminita neexistuje. Nebo: Obsáhle jsem se jí zabývala a už jsem ji v sobě zpracovala. Nebo třeba: Samozřejmě, že mám toxicky feminní vlastnosti, ale to je naprosto v pořádku. Nikomu, včetně mě, nebylo úplně jasné, co se tím pojmem míní. Ale jazyk je nástrojem moci. A nemít pro něco pojmenování znamená nemít moc. Měli bychom se na pojem podívat blíže, abychom nakonec mohli s jistotou říct, zda toxicky feminní vlastnosti existují či nikoli.

Ve feministickém diskurzu se o toxické feminitě zatím takřka nemluví. Po staletí platila za ideální lidskou normu maskulinita, od níž se žena odchylovala hysterií, naivitou a citlivostí. „Žena je nepovedený muž, je to tedy stvůra,“ cituje Lauren Elkin v *Art Monsters* (Umělecké stvůry) Aristotela.² Povědomí a veřejné rozebírání špatné, škodlivé feminity se v mizogynních společenských strukturách vyskytuje odjakživa a kritici se jí dosud zabývali právě v rámci mizogynie nebo konzervatismu. Patriarchát si samozřejmě i od ženského charakteru žádá genderově specifické chování, které nezapadá do kategorie empatie a soudržnosti. Existují manipulativní partnerky, střelené přítelkyně a kolegyně mrchy. Tyto vlastnosti

však nejsou vlastní ani osobám vnímaným společností jako ženy, ani těm považovaným za muže. Převzali jsme je a pěstujeme si je všichni, abychom co nejlépe přežili v patriarchální společnosti. Co tedy s sebou nese záměr napsat text o toxické feminitě, v němž nemá jít o reprodukování mizogynních konceptů, ale naopak o jejich dekonstrukci? Jak odlišit výčet a analýzu různých symptomů toxické feminity od mizogynních pomluv?

Rozdíl spatřuju v tom, zda jde o sebeoznačení, nebo zda jde o jeho připisování zvenčí. V patriarchálních strukturách často bývá účelem mizogynních výroků upřít ženám právo na existenci. Ženy tady sice mohou být, ale jakmile překročí vymezené hranice, musejí počítat s postihem — rozsáhlý sexistický slovník dokáže důrazně vyjádřit zostouzení, zahanbování a vyloučení. Z pečující matky se rychle stává kvočna, z vášnivé milenky kurva, ze sebevědomé šéfové primadona. Ženám se pomocí nálepek upírá jejich individuálnost, najednou už jsou jen prototypy ženskosti. Cestou od ženy k fúrii a nakonec pizdě postupně přicházejí o lidskost, což usnadňuje nelidské zacházení. Existuje tolik takových pojmů, že je nemožné škrtnout je z našeho slovníku všechny. Skutečnost je taková, že s nimi nic nezmůžeme, takže se jich musíme chopit. Sara Ahmed píše ve *Feministisch leben* (Žít feministicky): „Musíme si osvojit slova, abychom popsali věci, s nimiž se setkáváme. Stát se feministkou či feministou znamená taková slova nacházet.“³ Tato kniha je feministický projekt. Místo

toho, abych vytáhla do boje proti jednotlivým mizogynním pojmům, chci se chopit celého mizogynního slovníku a správně ho zařadit: nikoli coby pravdivou výpověď o lidech socializovaných jako ženy, nýbrž coby důkaz naší mizogynní společnosti.

Abych mohla kritizovat mizogynii, chci se věnovat nálepkám hodné holky, silné ženy, „mamky“, oběti a mrchy a pochopit, z jakých stereotypních základů vycházejí. Chci udělat prostor úvahám o toxic-
ky feminních vlastnostech a dovodit, jak škodí nám i našem vztahům. Současně ukážu vše pozitivní, všechny hodnotné, kreativní zdroje ženského charakteru, které mizogynní jazyk dosud potlačoval, demonizoval a vymazával.

Teprve když pochopíme svůj charakter, můžeme se vědomě rozhodnout, jaké vlastnosti a jaké projevy chování si ponechat a které raději odložit ve prospěch větší empatie, uvolněnosti a skutečné blízkosti. Ne vždy se mi daří oddělit od analýz čistým řezem svou zvnitřněnou mizogynii. Obzvlášť v kapitole o prototypech mrchy jsem narážela na děsivou míru vlastního opovržení vůči ženám. Přesto se budu také, a výslovně, zabývat temnými stránkami svého charakteru, protože to považuji za první krok v ideálně kolektivním procesu neohroženého sebe-poznávání. Za pár let budeme zřejmě o tomto pojmu mluvit úplně jinak. Rozhodně jsem zvědavá na kolektivní, intersekcionalní pohled na téma, kterému jsme se dosud raději vyhýbali.

Nechci činit závěry o feminně socializovaných osobách jako celku, které žijí v našem kulturním kontextu, z pozice své individuální zkušenosti bílé, křesťansky vychované, středostavovsky privilegované cis ženy, a proto jsem udělala to, co dělám vždy, když narazím na své hranice. Ptala jsem se, četla, zase jsem se vyptávala, diskutovala a navrch se doptávala. Otázky a poznatky v této knize vycházejí z bezpočtu rozhovorů s matkami, přítelkyněmi a kolegyněmi, ale i s přáteli a kolegy, s odborníky obou pohlaví z oblasti sexuální práce, psychoterapie, pedagogiky a trauma-senzitivní práce s tělem, z četby současné feministické literatury (jsem jen trpaslice stojící na ramenou obryň) — a přibližně dvaceti let angažovaného konzumu západní popkultury.

O svých obavách jsem dlouze rozmlouvala s přítelkyněmi i kamarády, zejména před samotným psaním. Kladli, respektive kladly jsme si otázku, zda bychom se o toxické feminitě neměly bavit teprve za několik desetiletí, ne-li století, až bude vybojována skutečná a trvalá rovnoprávnost. Je pořád jen na nás, abychom opravovaly a rostly? Ptaly jsme se také, zda posun diskurzu k toxické feminitě neuškodí feministickému boji, protože toto slovní spojení evokuje ohrožení, které vychází z toxicky maskulinního chování. Jenomže toxická feminita nepřináší smrt a neslouží ani k zachování mocenských pozic. Na rozdíl od toxické maskulinity je to řešení z nouze, strategie pro život v patriarchálním společenském systému.

Sama sebe jsem se ptala, zda můj postoj nebude vykládán mizogynně, protože tematizace toxické feminity by mohla být nesprávně chápána jako výtky feministkám, jako argumentační klam, který jako by vycházel z politicky konzervativních pozic. Moje obavy a strach mi však znějí jako ozvěna, znám je z knih ostatních žen. A znám i odpovědi. Filozofka a spisovatelka Amia Srinivasan říká: „Ve feminismu nesmíme podlehnout klamu, že zájmy se v zásadě vzájemně přibližují, že naše plány nemohou mít nečekané, nežádoucí důsledky, že politika je bezpečná zóna.“⁴ Proto jsem se navzdory všem osobním rizikům rozhodla napsat tuto knihu, což není žádné hrdinství, ale nutnost. Už jen proto, abych dokázala sebevědomě čelit tomu bázlivému podtónu, jenž nastoupí, kdykoli se mě kamarádky zeptají, co že jsou symptomy toxické feminity. Nemám výsadní právo tento pojem vykládat a ani ho mít nechci, místo toho se raději odvážím vykopnout, v naději, že se nám na této dosud nevyšlapané cestě konečně podaří oslabit sebezpochybnosti, vysoké nároky, rychlé odsouzení zahrnuté do ženské existence.

Maskulinní, feminní, toxické

Dnes již máme cvik v pojmenovávání určitých forem násilí a nespravedlnosti, v rozpoznávání systémovosti, jež se za nimi skrývá, a také už o nich dokážeme bez zábran mluvit. Sexualizované a fyzické násilí lze jasně uchopit a odsoudit a statisticky častěji

vychází od mužů.⁵ Naopak psychické násilí není tak dobře probádané jako sexuální a fyzické, přestože podle nejnovějších výzkumů představuje nejčastější podobu násilí na dětech a má největší dopady na vývoj dětí a mladistvých.⁶ Stejně jako fyzické a sexuální násilí nelze ani to psychické přiřadit jednomu pohlaví. Na rozdíl od zbylých dvou forem však nevyžaduje fyzickou převahu, fyzickou sílu. Psychické násilí páchají lidé, kteří zastávají společenskou mocenskou pozici a na nichž jsou (emočně) závislí druzí. Například ženy, jež v patriarchálních rodinných strukturách kontrolují emoční pouta, vykazují vyšší riziko, že budou uplatňovat tuto formu násilí, ať už vědomě, či nevědomě. Platí to především ve společnosti, jež tuto podobu násilí a její dopady za násilí ani nepovažuje. Negativní vliv ženského charakteru na rodiny, přátelství, partnerství a pracovní vztahy je dodnes tabu a není takřka prozkoumaný.

Zatímco dominantní vystupování a světonázor legitimizující násilí platí za toxicky maskulinní, emoční napadání se v systému neproblematizuje, a už vůbec se neoznačuje za toxicky feminní. Třeba výraz „staří bílí muži“ dnes popisuje určitý stereotyp, na „staré bílé ženy“ se však doposud pohlíží jako na jednotlivce, jejichž vlastnosti a způsob myšlení se překrývají zdánlivě náhodou. I během psaní je mi nepříjemné, že ženám podsouvám toxicitu nebo že tvrdím, že to či ono chování je „typicky ženské“. U mužsky konotovaného chování to u mě naopak nevyvolává sebemenší výčitky svědomí. Mé zábrany nadržující

jedné straně vycházejí z toho, že jsem se v protestu proti toxické maskulinitě a patriarchátu — proti zlým pachatelům — dosud přikláněla k protistraně. Vždy jsem byla součástí postiženého, nevinného tábora. Jakmile připustím, že i v mém táboře existují rozpor a stinné stránky, že i my přispíváme svým dílem k nedostatečné rovnoprávnosti, přijdeme o identitu obětí — a v rámci této logiky také o právo vznášet na protistranu morální nároky. Svou odpovědnost si nechceme přiznat, protože se bojíme, že bychom přišly o těžce vydobytý pokrok, pokud bychom se tím staly přinejmenším spoluvinicemi.

Když mluvím o toxické maskulinitě či toxické feminitě, maskulinitou a feminitou nemám na mysli muže či ženy. Muži i ženy, ale i nebinární lidé v sobě mohou nést toxicky maskulinní nebo toxicky feminní části — jak říká Andrea Long Chu: „Všichni jsou ženy.“⁷ Pojmy „mužský“ a „ženský“, potažmo „maskulinní“ a „feminní“ přesto chci zachovat, protože se jimi projevuje binárnost našeho sociokulturního charakteru. Prosazuju-li ignorantsky, agresivně či bezcitně své zájmy, pak je to toxicky maskulinní chování, protože staví na tradovaných očekáváních kladených na muže, nezávisle na tom, zda se sám jako muž identifikuju. Naopak vypočítavé, zákeřné chování můžeme označit za toxicky feminní, protože se řídí tradovanými očekáváními kladenými na ženy. Oba druhy chování se mohou vyskytovat a také se vyskytují nezávisle na pohlaví. Každý v sobě má potenciál pro toxicky feminní i toxicky maskulinní

vlastnosti, nehledě na to, jak se identifikuje. Důležité je, zda byla tato osoba společností zformována jako žena či jako muž, a tím si zvnitřnila patřičné způsoby vystupování a vzorce chování.

Nebezpečnost toxické maskulinity dokazují jiné knihy než tato.⁸ Muži častěji páchají sebevraždu, umírají dříve, jsou více ohroženi závislostmi a v případech nepřírozeného úmrtí jde často o vraždu rukou jiných mužů. Zatímco muži se ničí pouze svou vlastní maskulinitou, ženy ničí jak maskulinní svět, tak i své vlastní, „ženské“ strategie. Zatímco se však muži svým charakterem trýzní sami, ženám způsobují újmu muži i ony samy. Toxická feminita škodí v první řadě ženám. Způsobuje manipulovatelnost, neloajálnost, prolhanost, sebevykořisťování a bezmoc. Kapitalismus těží z pilných včeliček s nízkým sebevědomím, z milých holek, které ostatním vždy přiskočí na pomoc, z nezávislých superžen, pečujících matek a neplacených pečovatelek. Ty všechny pohánějí produktivitu, konkurenci, spotřebu, a navíc mužům umožňují udržet si jejich mocenskou pozici, protože ženy, které se oslabují sebedestruktivním chováním, mají méně energie a méně se zaměřují na emancipační boj.

Pokud ale v tomto boji nemá jít jen o dorovnání ženských privilegií na úroveň mužů, nejen o to, jedněm moc dát a druhým ji vzít, ale o zásadně nové společenské soužití založené na podstatných mezilidských hodnotách, jako je láska a důvěra, pak se musíme podívat na *všechny* naše toxické stránky. Tím, že budeme odmítat veškerou odpovědnost

a nereflektovaně budovat své sebepojetí na mýtu vždy nevinné, strukturálně znevýhodněné ženy, společenská nedůvěra vůči ženám nepoleví. Musíme převzít odpovědnost za asociace spojované s pojmem toxické feminity, aby je v budoucnu nedefinovala konzervativní uskupení nebo antifeministická mužská hnutí, která cítí ohrožení ze strany hnutí „woke“. Sara Ahmed má pravdu, když říká: „Není divu, že feminismus nahání strach. Společně jsme nebezpečné.“⁹

Kdo chápe výraz „toxický“ jako „jedovatý“, možná na konci procesu očekává detox, očistu, vyléčení. Podle mých představ tady ale nejsme proto, aby se z nás stali neomylní lidé a abychom žili bezchybné vztahy. Myslím si, že se nelze vyhnout konfliktům a podráždění a že nejsou nutně toxické. To, co považujeme za toxické, za škodlivé, závisí na tom, co je naším nadřazeným cílem. Jako toxické hodnotíme vzorce chování, které nám brání tohoto cíle dosáhnout nebo nás svádí k tomu, dosáhnout jej na úkor druhých. Mým cílem je setkávat se jako rovní s rovnými. A abychom tak spolu mohli mluvit, nesmíme například jen žehrat na ty, kteří se dopouštějí mansplainingu, ale musíme samy před našimi protějšky přestat předstírat celé hodiny pozorný zájem. Usilujeme-li o skutečnou solidaritu mezi ženami, pomohlo by o konfliktech ihned mluvit místo toho, abychom si je v sobě tři měsíce nosily s chronickými bolestmi břicha a neustále jen ujišťovaly, že je „všechno v pohodě“. Místo toho, abychom se na dva roky zasekly v toxickém ne-vztahu

a cenzurovaly své pochybnosti dokonce i před nejlepšími kamarádkami a přáteli, by bylo záhodno mít dostatek sebeúcty na to, abychom ho ukončily.

Je-li cílem skutečná rovnoprávnost, musíme si nejprve přiznat, že ji dosud neznáme. My lidé jsme zvyklí vykořisťovat své prostředí, kultivovat, domestikovat, objektivizovat. Uvažujeme hierarchicky a bezpodmínečně vnímáme svůj status i status okolí. Toto hierarchické myšlení je základním předpokladem pro toxické chování, protože redukuje náš protějšek na jeho pozici vůči nám: je lepší nebo horší než já, hubenější nebo tlustší, hloupější nebo chytřejší, bohatší nebo chudší. Má větší nebo menší cenu. V naší patriarchální, kapitalistické společnosti znamená boj o moc zápolení o *nadřazenost*. Nadřazenost na první pohled působí jako mužská dominance, jako fyzická, ekonomická a psychologická převaha, to však podceňuje moc ženských strategií. V závislosti na výchově se odvoláváme na stereotypně mužské či ženské způsoby chování, abychom se vymezili vůči svému protějšku — v našich binárních strukturách není opačné chování přijatelné. Jako žena se spíše než k machistickému vystupování uchýlím k roli pečující matky či hodné holky odvedle, abych prosadila své zájmy. Toxická feminita tedy znamená předvádění podřízenosti, za níž se skrývá pokus získat moc a kontrolu. Jak říkám, jde o nouzové řešení.

HODNÁ
HOLKA

Před třemi lety jsem dostala kopačky, a zrovna nad banánovým splitem. Bylo teplo, seděli jsme venku, tekla po mně pot, on otálel. Ani ta slova už nemusel vyřknout, odložil je do prostoru mezi námi už jen ze slušnosti, jako balíček bez adresy a odesílatele.

Řekla jsem: vždyť bylo všechno v pořádku.

On řekl: byla jsi až moc milá.

Civěla jsem na banán a v duchu si říkala, to ne-myslíš vážně. *Až moc milá*. Já ti ukážu, co to znamená být *až moc milá*, a to jsem taky udělala. Seděla jsem s ním další tři hodiny, pozorně naslouchala a on mi vyprávěl o ženě, do které byl zamilovaný.

Později jsem, právě opuštěná, seděla u kuchyňského stolu, lakovala jsem si nehty a nechtěla o tom mluvit. Soustředěně jsem se dívala na levou ruku a odpovídala své spolubydlící jen protiotázkami, proč i u vztahů neexistuje něco jako ochranná vrstva, která se nanese pod lak, aby se nepoškodil nehet. Když lak schnul, nehýbala jsem se. Dlouho jsem seděla a čekala, že ve mně taky něco zaschne. Cítila jsem se jako omámená. Seděla jsem bez hnutí tak dlouho, až se mě spolubydlící zeptala, poslyš, nepotřebovala bys pomocnou ruku?

Má ztuhlost měla původ ve studu a stud sídlil v břiše. Natáhla jsem se na matraci a spolubydlící mi položila ruku na místo, na které jsem ukázala. Byla pozorovatelka, tichá a útěšná. Tiše jsem ležela a cítila jsem hanbu. Jako by se na mě vykadil pták a všichni to viděli. Po určité době se stud rozšířil, nakynul, rozpálil se, stal se z něj vztek. *To je tak nespravedlivé,*

pomyslela jsem si. Hele, řekla spolubydlící, už zase hýbeš nohama.

Chodidla byla napjatá, škubalo v nich. Chtělo se jim kopat.

Super, řekla. Se vztekem v břiše se dalo zase zhluboka dýchat. Po chvíli vstát, hýbat se, dupat a plakat. Později jsme se ládovaly tiramisu a já jsem prohlásila, díky za pomocnou ruku, byl to dobrý pocit, vypustit všechno ven, a moje spolubydlící řekla, kdykoli budeš potřebovat.

Až moc milá

Někdy mám pocit, že mě nic nepoškodilo tak jako výchova v hodnou holku. Touha být neustále chápavá, milá, pozorná, vlídná a ochotná je ve mně zakořeněná tak hluboko, že je nemožné oddělit ji od mého charakteru. U osob socializovaných jako ženy v zásadě jde pořád ještě o to, aby se dostaly „pod čepec“ a nikomu nedělaly problémy. K tomu jsou zapotřebí především sociální dovednosti, kterých se mi dostalo opravdu v hojné míře. Byla jsem velice hrdá, když jednou matka mojí spolužačky po její oslavě narozenin zavolala mojí mámě a řekla, že ještě nikdy nepoznala tak dobře vychované dítě. Myslela jsem si, že stačí být jen dostatečně milá a všechny dveře na mě budou čekat otevřené dokořán. Nechci popírat, že milý přístup opravdu otevírá dveře, ale taky nedokáže žádné zabouchnout. Jako hodná holka jsem po celý život odkázaná na slušnost druhých. Potřebuju

roztomilost k maskování, zdvořilost k obrnění, vděčnost jako most. Výchova v hodnou holku mi zakazuje hlučet nebo se vztekat, být rozverná, drzá, pyšná nebo rozhodná. Zakazuje mi pojmenovat sračky právým jménem, aniž je předtím s nejvyšší mírou porozumění a bez okolků zabalím do navoněné vaty.

V knize *Lieb und teuer: Was ich im Puff über das Leben gelernt habe* (Milá a drahá: Co jsem se v bordelu naučila o životě) autorka Ilan Stephani píše o svých zkušenostech sexuální pracovnice. Vypráví, že coby dcera ze „slušné rodiny“ měla s dobrými výsledky u maturity prakticky všechny možnosti otevřené. Když při studiu začala pracovat jako prostitutka, nejprve se divila, proč jí bez jakýchkoli předchozích zkušeností nečiní nejmenší potíže uspokojit přání zákazníků. Když zmínila, že je „hlavně studentka“, Klaus se okamžitě uvolnil. Cítla, že od Michaela nemůže očekávat erekci, protože by tím na něj vyvíjela tlak. Jak to, že všechno tak intuitivně věděla, přestože až do té chvíle neměla se sexuální prací nic společného? Stephani rychle došlo, že za nečekaným umem se skrývá výchova v hodnou holku. Píše:

Tato výchova nepředstavuje hodnoty mých rodičů, nýbrž hodnoty společnosti, v níž jsem vyrůstala. Být „hodná holka“ jsem se naučila už na základní škole. [...] Nikdo se mnou neslavil první menstruaci a nepředal mi, jak je krásné být ženou. Zato jsem věděla, jak se chovat při diskuzích, jak naslouchat mužům, jak se usmívat

a oblékat se vhodně pro různé příležitosti. Věděla jsem, jak zahrát do outu trapné okamžiky a jak projasnit rozpačité situace ženským kouzlem.¹⁰

Hodná holka disponuje spoustou intuitivního vědění, lehce a samozřejmě se pohybuje sociálními „místnostmi“, ale v patriarchálním systému nevyhraje. Ani se totiž nepostaví na start, jen nadšeně jásá za zábradlím.

Ani nevím, jak často jsem toho týpka, který seděl proti mně a mému banánovému splitu, v rozhovorech s kamarádkami označila za vyhýbavého, egocentrického či necitlivého. A nemám pochyb o tom, že má svoje mouchy, stejně jako my všichni. Ale to, co se dělo v posledních měsících před rozchodem, můžu přičítat sobě a své výchově v hodnou holku. Nemohl za to, že se dobře situovaná, vzdělaná žena se stabilním sociálním a profesním zázemím v 21. století neustále stavěla do podřízené role a očekávala, že to on se mnou naváže vztah, abych se cítila jistější a méně osamělá. Nemohl za to, že jsem se téměř s děsem vyhýbala tomu, abychom se setkávali jako dva rovnocenní lidé, a místo toho jsem se neustále podřizovala tím, že jsem si ho idealizovala, že jsem se nechávala uchvacovat věcmi, které měl rád on, nic nenamítala a neustále projevovala pochopení. Má podřízenost nespočívala v tom, že bych se ponižovala, nýbrž v tom, že jsem svou podstatu nevědomě a intuitivně uzpůsobovala jeho zálibám. Tušila jsem,

co potřebuje, zda laskavou empatii dobré kamarádky nebo emoční odstup zaměstnané, žádané ženy. Dokázala jsem nahrávat desetiminutové hlasové zprávy i nechat zprávu dva dny bez přečtení. Ať tak či onak, nebyla jsem upřímná, ne proto, že bych mu vyloženě lhala, ale protože mým prvotním cílem bylo, aby si mě nechal. A proto jsem musela být pokud možno neproblematická. Řídila jsem samu sebe a podřizovala jsem se cenzuře od chvíle, kdy jsem se rozhodla, že druhá osoba je někdo, kdo by mě měl milovat.

Tenkrát mě vůbec nenapadlo, že bych se mohla strachu ze ztráty kontroly upřímně postavit tím, že bych dala najevo svou zranitelnost a vyslovila své obavy. Místo toho jsem se snažila dostat pod kontrolu nevyvážený poměr přizpůsobení a vnitřní rezignace, jehož jsem si byla vědoma pouze já, nenápadným *nadřazováním* se v určitých situacích. Buď jsem zaujala mateřskou roli, vyvařovala mu a utěšovala ho, což mi přinášelo jakousi kontrolovatelnou užitečnost, a tím i konkrétní oprávnění mé existence. Nebo jsem se vnitřně distancovala od našeho vztahu a analyzovala ho místo něj s kamarádkami. Výsledky několikahodinových analýz jsem mu následně předestřela jako pseudoterapeutické diagnózy, které mu upíraly chápání vlastních emocí. Emilia Roig hovoří v *Das Ende der Ehe* (Konec manželství) přesně o tomto chování, které je typické pro ženy v heterosexuálním vztahu:

Považují za svůj úkol postrčit u mužů reflexi a změnu a pečovat o ně. Zapadá to do známého

vzorci, protože to vše si žádá od žen emoční práci, trpělivost, schopnost vcítit se a kompromisy. [...] Depatriarchalizace mužů se stává středobodem mnoha hovorů s ostatními ženami.⁴¹

Empatie a citlivost. Odmala jsou nám, které jsme socializované jako ženy, předávány coby největší ctnosti, ale kdybych byla jen o fous méně empatická a místo toho byla trochu víc sama sebou, zřejmě bych měsíce netrpěla jako pes a nejedla banánový split.

Výchova v hodnou holku je úzce spjata s neviditelností, přesněji s činěním se neviditelnou. V *Neviditelných ženách* britská spisovatelka a novinářka Caroline Criado-Perez zkoumá systém, který úmyslně ignoruje polovinu obyvatelstva, a tím dramaticky pokrývá realitu naší existence.⁴² Velká část žen si stále ještě bere manželovo příjmení, pracuje v kancelářích vytopených v průměru o pět stupňů méně, než stanovuje norma, jsou diagnostikovány podle kritérií nastavených podle mužů, jezdí v autech, jejichž crash testy byly provedeny výhradně s figurínami v mužské velikosti, berou léky, jejichž účinné látky byly téměř z devadesáti procent otestovány na samcích krys a myší, a po každém selfie překryjí filtrem vlastní, podle kritérií plastické chirurgie nedostatečný ženský obličej.⁴³ Jakmile ženy nevypadají „mladě“, urychleně mizí z pláten a moderátorských křesel, v učebních plánech se umenšuje, ne-li zcela zamlčuje jejich historický vliv, jejich vědecké počiny jsou zřídkakdy uznávány. Knihy autorek se tisknou méně často, jen

asi pět procent soch ve městech představuje ženy.¹⁴ Rebecca Solnit ví, že boj o viditelnost je nekonečný: „Některé ženy jsou vymazávány po malých krůčcích, jiné náraz. Některé se opět vynoří. Každá žena, která se opět vynoří, musí bojovat se silami, které ji chtějí zase nechat zmizet.“¹⁵

To vše se mění — na povrchu. Ženy teď mají být slyšet — kvóty, hlas, rozmanitost, teď jsme na řadě my. Jenomže — přestože jsem si vědoma nespravedlnosti, přestože vystupuji na pódiích a snažím se být viditelná, stejně dále zažívám neviditelnost. Dělán to ve všech svých vztazích — k sobě, ke kamarádkám a přátelům, na pracovišti a v partnerství. Kdo ale ženy po staletích útlaků viní z toho, že samy nepřebírají odpovědnost za svá práva, ignoruje realitu hlubší povahy, která nás naučila, že v bezpečí jsme jen tehdy, zůstáváme-li neviditelné. Neviditelné ve smyslu „obyčejné“. Neviditelné ve smyslu „přizpůsobené“ neustálému strachu, že jsme moc náročné. Neviditelné v tom smyslu, že jsme „hluché“ k vlastním potřebám, zatímco potřeby partnera nebo dětí dokážeme vždy předvídat do nejmenších detailů. Jak říká britská autorka Katherine Angel, feminismus, který od žen očekává, že budou s rozhodností a sebevědomím dosahovat svých cílů, není k ženám zrovna přátelský, protože nebere ohled na to, že ženy bývají právě za toto průbojné, nápadné chování často trestány a kritizovány.¹⁶

Hned jak vyjdu z pokoje a potkám na chodbě mámu, něco ve mně se zatvrdí, protože už se vnitřně

obrnžu proti hlášce, která nutně přijde. *To jsou kalhoty na velkou vodu?* nebo *Vážně tuhle barevnou kombinaci?* U kamarádek to jsou kruhy pod očima nebo mastné vlasy. Všechny známe ty pohledy, které nás skenují od hlavy až k patě a během několika málo vteřin neomylně rozpoznají, co zrovna není úplně dokonalé. Moje máma je v těchto chvílích prostřednice. Chce mě chránit tím, že se snaží mě přizpůsobit. Nejde o její vkus, předvídá, co mě čeká *tam venku*, jak co nejméně vyčnívat, jak nebýt *pro smích*, v jakých šatech bych mohla oslovit *toho pravého*. V jejích očích by to bylo to nejlepší, co by se mi mohlo stát. *Mom, I am a rich man*, chtěla bych říct jako Cher, ale nejsem bohatá ani muž a své výchovy se nemůžu zbavit, ať ji analyzuju sebečastěji.

I feel you

S kamarádkami vtipkujeme, jak jsme si podobné, někdy tomu říkáme „people pleasing“ a vidíme v tom špatnou vlastnost. Jenomže ve společnosti, v níž jsme všichni tak moc odkázaní na přízeň ostatních, mi nepřijde strategie snažit se druhé potěšit a zalíbit se jim ze všech nejhorší. Nemyslím si, že si opravdu přejeme víc konfliktů nebo společnost, v níž bychom se sobě navzájem snažili méně zavděčit. Podle mě ve skutečnosti pláčeme nad svou autentičností. Zní to paradoxně, že empatie a citlivost nezaručují intimitu a autentičnost. Že se dokážeme natolik dobře přizpůsobit svým protějškům v rozhovoru, a přesto — nebo právě

proto — si k nim nevytvoříme bezpečné pouto, hluboký pocit sounáležitosti. Naopak jsme zaměnitelné. Je to zvláštní poznatek, který ve mně v pravidelných intervalech, často cestou domů po dámském večeru, vzbuzuje hluboký pocit odcizení. Mluvila jsem tak skutečně já? Nebo můj protějšek?

Moje bývalá spolužačka z vysoké Anna Dimitrova píše ty nejvtipnější scénáře ke komediím, které znám. Její způsob, jak se srdečně a upřímně zasmát vlastní nejistotě, nenechává prostor pro zostuzování nebo odsuzování. Anna zrovna napsala první román pro mladé, *Kanak Kids*, jenž pojednává o Dessy, která se snaží, vybavená blondátou parukou a modrými kontaktními čočkami, co nejlépe zapadnout do nové, německé kultury. V Dessy okamžitě poznávám druh hodné holky *par excellence*, jejíž snahu o začlenění ještě mnohonásobně posiluje zkušenost s migrací.

Anna přišla z Bulharska do Německa ve dvacíti letech, poznaly jsme se na Vysoké škole filmu v Mnichově. „Řekla bych, že harmonii jsem potřebovala už v Bulharsku — ale mnohem, mnohem méně než později v Německu. Ve své bývalé škole jsem měla opravdu dobré kamarády, a proto i pocit, že můžu být taková, jaká jsem. Dávala jsem si pozor, abych nikoho neštvala, abych nebyla moc náročná, ale moje vtipy byly vždycky takové, jaké je ode mě znáš.“ Směje se, pak ale zvážní. „V Německu to bylo úplně jinak. Ve škole si všichni utahovali z mého přízvuku a z toho, že jsem nerozuměla všemu. A najednou jsem rozjela přizpůsobování. Každý den jsem se

po škole učila německy, za každou cenu jsem se chtěla zbavit přízvuku. Ostatní mě musí mít rádi! Myslela jsem si, že když budu vypadat jako typická Němka, vysoká, s popelavě blond vlasy, spořádaná, tak mě přijmou. Nosila jsem modré kontaktní čočky a stejné oblečení jako holky ze třídy. Obrovská hanba pro mě bylo moje ochlupení. „Anna má víc fousů než ty,“ tím si kluci poměřovali svůj vývoj a současně mě tím zesměšňovali. Depilovala jsem si *celé* tělo. Bylo pro mě nesmírně důležité vypadat žensky, tedy západně žensky — bez chloupků, bledě a hubeně. Dneska je to jinak, mnohem víc se hlásím ke svému původu. Ale byla to dlouhá cesta.“

Annino sebechápání se dlouho existenčně pojilo s tím, že dokázala předvídat všechna očekávání a následně je plnila s maximální spolehlivostí. Přinejmenším tuto část jejích zkušeností z dospívání sdílím. Čím víc se se snažíme ostatním zalíbit, tím větší odcizení vůči sobě cítíme, tím se cítíme osaměleji. To, že jsme se neustále snažily vcítit do druhých, brzdilo skutečné vzájemné poznání. Existuje samozřejmě velký rozdíl mezi snahou uniknout často rassisticky motivovanému vyčleňování a úsilím nebýt považována za tu, kterou skutečně jsem — možná nejistější, bojácnější, méně vtipnou, než jak od nás zrovna očekávají vrstevníci. Avšak strategie, které z toho vyplývají, se sobě velmi podobají: přizpůsobit se, zalíbit se, zmizet. Čím méně jsme věděly, kdo jsme, tím naléhavěji jsme se chtěly zneviditelnit.